

proaches to understanding the nature and content of such a complex category as a politics. The fact is that nowadays the understanding of democracy as a form of management and regulation of joint activity of people is much more problematic. In our opinion, in these conditions, an adequate understanding of politics and power can be realized only in the context of democracy that arises and exists in the conditions of collapse of the guidelines of confidence. It establishes a situation where a person appears to be non-predefined regarding the basics of authority, law or knowledge. A person has to determine the grounds on which their relationships with others are based. Equally, power relations arise as non-predefined relations.

Keywords: political power, politics, democracy, law, citizens.

94(477) :281.96

В. В. ДОБІЖА
О. В. КОЛЕСНИК

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН ДПУ УСРР ІЗ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ НА ПОДІЛЛІ

Розглянуто та проаналізовано ставлення вищого партійного керівництва УСРР на Поділлі до інституту церкви. Доведено, що одним із основних завдань ДПУ було знищення РПЦ як невід'ємного елементу державної структури. Обґрунтовано, що поява і підтримка діяльності частини церковників-обновленців відбувались за сприяння більшовицької влади з метою розколу інституту православ'я. Доведено, що причиною даної політики було прагнення радянського

© ДОБІЖА Василь Валерійович – кандидат політичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки і правознавства Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету

© КОЛЕСНИК Олександр Володимирович – викладач Вінницького коледжу економіки і підприємництва Тернопільського національного економічного університету

державного керівництва бачити на чолі церкви лояльне і слухняне до нього духовенство.

Ключові слова: погорилківщина, православ'я, розкол, боротьба, митрополит, церква.

Добижка В.В., Колесник А.В. Особенности отношений ГПУ УССР с православной церковью на Подолье

Рассмотрено и проанализировано отношение высшего партийного руководства УССР на Подолье к институту церкви. Доказано, что одной из основных задач ГПУ было уничтожение РПЦ как неотъемлемого элемента государственной структуры. Обосновано, что появление и поддержка деятельности части церковников-обновленцев происходили при содействии большевистской власти с целью раскола института православия. Доказано, что причиной данной политики было стремление советского государственного руководства видеть во главе церкви лояльное и послушное ему духовенство.

Ключевые слова: погорилківщина, православие, раскол, борьба, митрополит, церковь.

Dobizha Vasyi, Kolesnik Alexander. Peculiarities of relations of the DPU of USSR with the orthodox church on the Season

The article considers and analyzes the attitude of the higher party leadership of the Ukrainian SSR in Podilly to the church institute. It was proved that one of the main tasks of the DPU was the destruction of the ROC as an integral part of the state structure. It is substantiated that the formation and support of the part of churchmen-refugees took place with the assistance of the Bolshevik authorities in order to split the institute of Orthodoxy. It was proved that the reason for this policy was the desire of the state leadership of Soviet to see at the head of the church loyal and obedient to him the clergy.

Keywords: pogorelkyvshchyna, orthodoxy, split, struggle, metropolitan, church.

Історія взаємин між православною церквою та вищим партійно – державним керівництвом і місцевим виконавчим апаратом є однією з актуальних проблем сучасних досліджень. Перш за все це пояснюється зняттям ідеологічних обмежень на вивчення церковної історії і церковно-державних стосунків, що існувало протягом

всього періоду радянської влади. Перші наукові праці з даної проблеми з'явилися на зламі існування СРСР, тому на них ще відчутно помітні прояви тієї епохи, а це, відповідно, відобразилося на вивченні питання в цілому у роботах О.М. Воронина¹, В.О. Пашенко². Істотним недоліком надбань із даної теми є суб'єктивний характер, цілеспрямоване прагнення авторів показати провідну роль влади та правильність здійснюваної нею політики щодо розколу церкви.

З поваленням системи розпочався новий етап у вивченні як проблем релігії загалом, так і проблеми, яка порушується в даній статті. Деякі аспекти досліджуваної теми у своїх працях розглянули Т. Євсєєва³, О.М. Галамай⁴, П. Слободянюк⁵, С.І. Жилуєк⁶.

Пояснюючи дії комуністичної влади щодо УАПЦ, її митрополит В. Липківський вказував, що церковна незалежність приховувала у собі і незалежність державну⁷, а це було неприпустимо. Сучасні історики звертають увагу на проведення політичним відділом Всеукраїнської надзвичайної комісії вже в травні 1921 р. «глибокої розробки національного церковного руху у всеукраїнському масштабі»⁸. Однак це не припинило поширення УАПЦ. Тому для підриву УАПЦ органи влади використовували будь-які суперечки та прагнення окремих осіб, сприяючи при цьому створенню розкольницьких груп⁹.

На Поділлі такими угрупованнями стали братства: «Братське об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви» (БОПУПАЦ) та «Церква Жива» (друга назва: УПАЦ Брацлавщини). Остання у 1926 р. приєдналася до Діяльно-Христової церкви. Поштовхом до створення Братського об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви став конфлікт стосовно канонічної висвяти священників в УАПЦ. Об'єднання пов'язане з ім'ям П. Погорілка, яскравою та неординарною особистістю, який став знаряддям у створенні української обновленщини в руках ДПУ¹⁰.

25 січня 1923 р. за ідеєю обновленського ВЦУ, з метою «виявлення своєї фізіономії», П. Погорілка було призначено вікарієм на Липовеччині. Уповноважений ВЦУ в Київській єпархії В. Белоліков характеризував його, як «видатного українського діяча, ко-

лишнього члена Ради, який не захотів визнати самочинної єпархії липківців». Тоді ж у Вінницькому ДПУ відбувся збір з 10 осіб, в тому числі і представників старої Крайової церковної ради УАПЦ, на якому о. Павла Погорілка було обрано єпископом Живої Церкви на Поділлі. Йому були виділені кошти і він поїхав до столиці СРСР, де 28 січня 1923 р. прийняв хіротонію від єпископа Антоніна (Грановського). При своїй висвяті в єпископи в Москві Погорілка виголосив традиційну промову рідною мовою. Тією ж мовою висловлювався до нього і голова ВЦУ митрополит Антонін. Хіротонія та літургія в Заїконоспаському монастирі теж була здійснена на українській мові¹¹.

8 лютого 1923 р. на з'їзді Живої Церкви П. Погорілка було обрано архієпископом Подільським і Брацлавським. За його ж проханням, з метою єднання всіх церков у Живій Церкві, було створено її організаційний комітет, до якого входили представники різних течій¹².

ДПУ характеризувала БОПУПАЦ, відзначаючи її авторитет на Поділлі, як фракційну групу Живої Церкви, що здійснює богослужіння українською мовою¹³. Повага, якою користувався на Поділлі П. Погорілка і можливість для священників виконувати службу українською мовою, тобто бути автокефальними, не порушуючи церковних догм, привабила до БОПУПАЦ багато парафій¹⁴.

Приєднання до лав БОПУПАЦ відбувалося і за рахунок спекуляції у назві слова «Об'єднання». З усіх промов було ясно, що розлад в православній церкві для неї і для священників дуже шкідливий. Протоієрей Гулевич зазначив, що звістка про об'єднання схожа до «пасхального дзвону на селі», а священник І. Беневський вказував, що церковна розруха лягла важкою думкою в голови віруючих¹⁵.

Створення та всіляка підтримка Братського об'єднання органами влади принесла певні результати. Так, в Гайсинській окрузі, де була велика кількість парафій УАПЦ, до Братського об'єднання відійшло 6 парафій¹⁶. Парафії цього угруповання створювалися і в «тихонівських» округах, наприклад, Проскурівській¹⁷, тим самим впроваджуючи тактику відрізування невдоволених від різних релігійних напрямків. У 1924 р. особливий успіх воно мало у Мурова-

покуриловецькому районі, після приїзду П. Погорілка, до нього приєдналися майже всі священники з 15 парафій¹⁸. Хоча в цілому БОПУПАЦ впродовж свого існування характеризувалося нестабільністю та неорганізованістю, що проявлялися у періодичному переході священників з одного релігійного угруповання до іншого. Митрополит В. Липківський, вважав, що Об'єднання формувалося на Поділлі лише за рахунок “слов'янських”, тобто парафій РПЦ і стало перехідною ланкою для приєднання до Української автокефальної православної церкви. Це, як вважає А. Зінченко, напевне, не входило в плани ДПУ і воно невдовзі позбавило Погорілка і його Церкву своєї опіки. БОПУПАЦ розпалося, а Погорілко подався до Полтави, де приєднався до «Булдівщини»¹⁹.

Послаблення діяльності УАПЦ на Поділлі пов'язане з існуванням іншого релігійного об'єднання – Братства «Церква Жива». Його існування залежало від успішного використання радянською владою прагнення Брацлавського осередку УАПЦ на створення окремої єпархії. У перший же день з'їзду Живої Церкви на Поділлі його голова С. Басовол заявив про визнання Вищого церковного управління²⁰.

С. Басовол був одним із засновників парафій УАПЦ у Брацлавському повіті. Він був головою Повітової церковної ради, створеної в квітні 1922 р.²¹ План роботи Брацлавської ради полягав у поширенні реформи церкви по «старорежимних» парафіях шляхом донесення інформації до населення²². Радою було розроблено та прийнято порядок висвячення кандидатів для призначення на посади в «народні парафії УПАЦ Брацлавщини». Священником, наприклад, міг бути чоловік не молодший 25 років, бажано одружений, з освітою не нижчою за звання вчителя. Обов'язковими умовами були: українська національність, православне віросповідання, моральність та релігійність, інтелектуальна розвиненість, організаторський хист до творчої праці, непохитність у дотриманні принципів віри²³. Духовенство, що бажало перейти до УПАЦ Брацлавщини, проходило Духовний Суд, а ті «молоді, які висвячувалися старорежимним єпископатом, не могли бути прийняті зовсім»²⁴.

У серпні 1922 р. на ім'я голови Київського губернського відділу було надіслано листа з проханням утвердити статут Братства «Церква Жива». У ньому писалося, що братство утворене ще у 1920 р., воно «йде разом з ВПЦР і здійснює основні догми Автокефальної Православної Української Церкви»²⁵. С. Басовол просив митрополита благословити братство. Він переконував, що воно «створене з метою морального удосконалення людини і нічого спільного з російською «Живою Церквою» не має. В результаті благословення було отримане»²⁶.

У звіті секретної групи Подільського ДПУ за травень 1923 р. зазначалося: «Останнім часом серед автокефалістів з'явилася тенденція до утворення ініціативної групи по організації групи «Церква Жива» на зразок «Живої Церкви». Оскільки це є початком розколу серед автокефалістів, секретною групою підтримується утворення групи»²⁷. Крім визнання перемог комуністичної влади положенням «Живої Церкви» відповідали і інші статутні принципи. У члени приймалися загальними зборами віруючі обох статей віком від 18 років, які «з боку морального і інтелектуального розвитку відповідали меті його створення, стояли на ґрунті визнання історичної справедливості соціальної революції»²⁸.

За доповіддю Подільського губвиконкому за 1923 р. тенденція на створення братства «Церква Жива» сильно похитнула ряди «автокефалістів»²⁹. Попри благословення Братства В. Липківським та його статутну визначеність, прихильники УАПЦ вбачали у ньому загрозу свого існування³⁰. У вересні 1924 р. ВПЦР ухвалила: всі братства, в статутах яких не було пункту ставлення до УАПЦ, вважати не належними до неї, а тому із статутів таких братств, в тому числі і «Церква Жива», зняти свої дозволи на їх існування і просити митрополита зняти своє благословення»³¹.

Прагнення влади зменшити роль УАПЦ у Вінницькій окрузі пов'язане з питанням утворення «УПАЦ Брацлавщини». Остання виявилася трансформацією «Церкви Живої», оскільки її парафії становили міцний фундамент нового утворення. Безпосередня реалізація наступного розколу була здійснена владою руками М. Пивоварова. Намагання Брацлавського осередку УАПЦ утворити

свою кафедру було реалізовано ще в березні 1924 р. на Подільському Крайовому церковному соборі УАПЦ, який ухвалив статут Крайового об'єднання парафій УАПЦ Поділля. На підставі даного документа на землях Вінницької і Тульчинської округ засновувалася Брацлавська округова церковна рада, як філія Подільської Крайової церковної ради. Її місцерозташування було с. Дзвониha Тиврівського району Вінницької округи³².

Проте влада не могла втратити реальної нагоди для послаблення УАПЦ і вирішила використати прагнення до створення Брацлавської єпархії на свою користь. Цю роботу зробив М. Пивоваров, який з серпня 1924 р. приїхав до Вінниці. На той час він уже «відзначився» своєю роботою на Катеринославщині. Яскраву і детальну характеристику йому дав у своєму зверненні до ВПЦР у 1923 р. уповноважений собору УАПЦ Катеринославщини І. Скляр. Він заявляв, що єпископ М. Пивоваров – людина чужа і ворожа українській церкві: «Вихованець бюрократичних петроградських кіл, він випадково у 1921 р. приєднався до Української церкви як «фінансист», випадково, без обрання, зробився єпископом «дутої» Ірпінської єпархії»³³.

Протягом 1925 р. УПАЦ Брацлавщини фактично не існувало. У грудні 1924 р. Подільська Крайова церковна рада прийняла від С. Басовола заяву про відмову від членства у ній³⁴. Але потреба продовження розколу української церкви посприяла відновленню її роботи, про що й було повідомлено ВПЦР³⁵. 25 грудня 1925 р. відбулися збори Повітової церковної ради Брацлавщини, на яких єпископом обрали М. Пивоварова. У січні 1926 р. М. Пивоваров оселився на Брацлавщині. 7-9 лютого у Немирові він скликав так званий IV-й Православний собор Брацлавщини. Зауважимо, що дозвіл на його проведення дали органи влади, тоді як заява Подільської Крайової церковної ради про з'їзд громад Вінницької та Могилівської округ була відхилена³⁶. На соборі були присутніми делегати з 20 парафій: 19 осіб духовництва та 47 мирян. Собор підтвердив обрання М. Пивоварова архієпископом УПАЦ Брацлавщини³⁷.

На соборі виступав також С. Басовол, який, захоплюючись рухом УАПЦ, звернув увагу на «недоліки» в діяльності ВПЦР, крайових та окружних рад. Він заявив, що перетворення соборного

устрою в бюрократичний апарат, зведення нанівець єпископського керівництва, бюрократичні засоби керування церкви ввели її в стан бажання панувати, через що почало руйнуватися життя окремих церковних земель України»³⁸.

На соборі було затверджено статут УПАЦ Брацлавщини. Відповідно до нього, вищим керівним органом оголошувався єпархіальний церковний собор, виконавчим її органом – єпархіальна Рада на чолі з головою. Парафії мали свої парафіяльні ради. Титул архієпископа Брацлавщини М. Пивоварову надавався пожиттєво³⁹. Таким чином, собор порушив догми УАПЦ, «установив зовсім невідповідний до них устрій церковного життя», що відверто був направлений на розрив з ВПЦР⁴⁰. За згодою влади і в присутності її довірених осіб, відповідаючи історичному минулому Брацлавщини, її побутово-церковним відмінностям, була утворена «УПАЦ Брацлавщини»⁴¹.

Останнім заходом у знищенні УАПЦ на Поділлі стало приєднання «УПАЦ Брацлавщини» до створеної радянською владою та підконтрольною їй ДХЦ, яке сталося 7 жовтня 1926 р. у м. Немирові на V-му єпархіальному з'їзді духовництва і мирян. На з'їзді були присутніми делегати від 16 парафій: 16 осіб від духовництва та 24 мирянина, а також представник Всеукраїнської Ради Співки релігійних громад ДХЦ (ВСРГ ДХЦ) єпископ Ніжинський М. Шарай⁴². На порядок денний виносилося питання: «Про позиції УПАЦ Брацлавщини у зв'язку з ухвалою наради УАПЦ 1-3 вересня 1926 р. у Кисві». З даного питання виступив М. Пивоваров, який охарактеризував нараду і всю діяльність ВПЦР як нецерковну, шкідливу та антирадянську, а також він звернув увагу на вороже ставлення до «УПАЦ Брацлавщини» та закликав приєднатись до ДХЦ, тому що «він не бачить, аби нові керівники УАПЦ були в майбутньому прихильні до влади в своїй церковній діяльності»⁴³.

Після ліквідації «УПАЦ Брацлавщини» керівництвом УАПЦ на Поділлі було вжито низку заходів щодо приєднання її парафій. Це питання було розглянуте на Церковному Соборі Вінницької округи 9 травня 1927 р., де були присутніми архієпископ К. Кротевич, всі члени окружної Ради і представники від 47 парафій у кіль-

кості 95 осіб (45 від духівництва і 50 мирян). Священик І. Липченко, який нещодавно закликав УПАЦ Брацлавщини до об'єднання з ДХЦ, повідомляв, що до неї входять всього п'ять парафій. Їх приєднанню перешкоджали листи архієпископа М. Пивоварова до священиків цих парафій про утримання від об'єднання з Вінницькою ОЦР. Водночас голова Вінницької окружної ради Ю. Машкевич зачитав звернення до неї М. Пивоварова про самоліквідацію «УПАЦ Брацлавщини» і про його відмову від Брацлавської кафедри. Священик Липченко зауважив, що на Брацлавщині про цю заяву нічого не чули⁴⁴. Очевидно, й надалі М. Пивоваров, який вважав себе співробітником ДПУ, продовжував виконувати їх укази⁴⁵.

Задля з'ясування реальної ситуації у парафіях колишньої «УПАЦ Брацлавщини» архієпископ К. Кротевич відвідав їх. Результати перебування були викладені у його доповіді на засіданні Вінницької окружної церковної Ради 6 червня 1927 р. Він зазначив, що у всіх парафіях, крім Немирова і Штилівки, церковне життя іде нормальним шляхом і не вимагає особливих заходів для його налагодження. Архієпископ був приємно вражений, що у всіх парафіях авторитет УАПЦ і єпископа не підірваний діями М. Пивоварова. Разом із тим К. Кротевич вказував на непорозуміння, що існувало між священиками, причиною чого була «справа архієпископа Пивоварова з 12 священиками колишньої Брацлавщини, що приєднались до обновленської церкви»⁴⁶.

Із даного матеріалу можна зробити висновок, що однією із найактуальніших причин створення владою БОПУПАЦ та братства «Церква Жива» стала ідея систематичного та цілеспрямованого розколу церкви, а, відповідно, і віруючих у своїх поглядах. Політика розколу реалізовувалась через підтримку одних течій і придушення або знищення інших. А це, в свою чергу, було пов'язане із зменшенням віруючого населення Поділля. Та найбільшої шкоди принесло створення «погорілівської церкви», тому що населення почало проявляти байдужість до церкви і віри, зокрема, до служби на українській мові, а в результаті це стало підґрунтям для розвитку сектанства та обновленських рухів.

Таким чином, радянською владою як в межах СРСР, так і на Поділлі зокрема, на зразок обновленських в РПЦ, були організовані розкольницькі угруповання в УАПЦ. Для їх створення владою використовувались будь-які розбіжності стосовно діяльності УАПЦ у поглядах її прихильників. Підтримка цих груп свідчила про небажаність для влади поширення ідей автокефальної церкви та необхідність подальшого розколу православ'я.

Звичайно, дослідження всього спектру складних і суперечливих подій в історії нашої держави і Церкви, котрі мали місце на початку становлення радянської влади, не має на меті пошуку готових відповідей на питання про подальший розвиток нашого суспільства, однак докладне вивчення цієї проблеми без сумніву допоможе нам зробити певні історичні висновки.

1. *Воронин О.* Коротка історія Української православної церкви. Саунт Баунт Брук, 1989. 98 с. 2. *Пащенко В.О.* Держава і православ'я в Україні: 20-30-ті роки ХХ ст. Київ, 1993. 188 с. 3. *Євсєєва Т.* Церковна еліти та її роль у процесі формування політичної самосвідомості в Україні // Український історичний журнал. 1999. № 2. С. 89-105. 4. *Галамай О.М.* Особливості радянської модернізації релігійного життя на Поділлі у 20-х рр. ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Вінницький державний педагогічний ун-т. Вінниця, 2006. 238 с. 5. *Слободянюк П.* Українська церква: історія руїни та відродження. Хмельницький, 2000. 266 с. 6. *Жилюк С.І.* Обновленська церква в Україні (1922-1928): монографія. Рівне: РДГУ, 2004. 384 с. 7. *Липківський В.,* митр. Відродження Церкви в Україні 1917-1930. Торонто: Добра книжка, 1959. С. 124. 8. *Ігнатуша О.* Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX – 30-і рр. ХХ ст.). Запоріжжя: Поліграф, 2004. С. 188. 9. *Киридон А.* Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років. Тернопіль: „Підручники і посібники”, 2005. С. 139. 10. *Липківський В.,* митр. Цит. праця. С. 159. 11. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України)* Матеріали про діяльність ліквідаційної комісії з відокремлення управління церквою від держави при відділах Київського губернського та окружних виконкомів. 26 січня – 27 листопада 1923 р. Ф. П. 5. Оп. 1. Од. зб. 2189. Арк. 215. 12. *ЦДАВО України.* Протоколи нарад Подільської Крайової Церковної Ради та доповідна записка архієпископа

Подільського і Вінницького в справі ліквідації конфлікту між архієреєм Федоровичем і Подільською церковною радою. 1923 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 359. Арк. 4 зв. **13.** ЦДАВО України. Плани робіт та звіт про діяльність відділу з відокремлення церкви від держави та губліквідкомів за 1923-1924 рр. Ф. П. 5. Оп. 2. Од. зб. 194. Арк. 39 зв. **14.** *Липківський В.*, митр. Цит. праця. С. 160. **15.** ЦДАВО України. Плани робіт та звіт про діяльність відділу з відокремлення церкви від держави та губліквідкомів за 1923-1924 рр. Ф. П. 5. Оп. 2. Од. зб. 194. Арк. 56. **16.** ДАВО. Місячні звіти Гайсинського окружного відділу управління та адміністративного підвідділу. 12 січня – 31 жовтня 1924 р. Ф. П. Р-836 Оп. 1. Од. зб. 192. Арк. 16. **17.** ДАВО. Матеріали реєстрації релігійних громад по округах. 1 лютого – 11 жовтня 1924 р. Ф. П. Р-197 Оп. 5. Од. зб. 34. Арк. 202. **18.** ДАВО. Матеріали реєстрації релігійних громад по округах. 1 лютого – 11 жовтня 1924 р. Ф. П. Р-197 – Оп. 5. Од. зб. 34. Арк. 232. **19.** *Зінченко А.* Благовістя національного духу. Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. Київ.: Освіта, 1993. С. 168. **20.** ЦДАВО України. Протоколи нарад Подільської Крайової Церковної Ради та доповідна записка архієпископа Подільського і Вінницького в справі ліквідації конфлікту між архієреєм Федоровичем і Подільською церковною радою. 1923 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 359. Арк. 4 зв. **21.** ЦДАВО України. Протокол засідання повітового церковного з'їзду представників парафій Брацлавського повіту від 19 квітня 1922 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 367. Арк. 1. **22.** ЦДАВО України. Протоколи засідань Брацлавської повітової церковної ради на Поділлі. 1923 р. Ф.П. – 3984. Оп. 1. Од. зб. 366. Арк. 4 зв. **23.** Там само. Арт. 6. **24.** ЦДАВО України. Протокол засідання повітового церковного з'їзду представників парафій Брацлавського повіту від 19 квітня 1922 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 367. Арк. 1 зв. **25.** ЦДАВО України. Протоколи засідань Брацлавської повітової церковної ради на Поділлі. 1923 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 366. Арк. 1. **26.** *Липківський В.*, митр. Цит. праця. С. 166. **27.** ДАВО. Інформаційні бюлетені Подільської губернської надзвичайної комісії. 18 січня – травень 1922 р. Ф. П-1. Оп. 1. Од. зб. 55. Арк. 19. **28.** ДАВО. Циркуляри Наркомату внутрішніх справ, проекти закону для виборів депутатів на Всеукраїнський Православний помісний собор. 21 лютого – 30 жовтня 1924 р. Ф. П. Р-197 – Оп. 5. Од. зб. 35. Арк. 21 зв. **29.** ДАВО. Доповіді про стан Подільського губернського прикордонного загону військ ДПУ до РНК УСРР, про діяльність губернського виконавчого комітету, політичний стан в Подільській губернії. 15 квітня – 22 грудня 1923 р. Ф. П. Р-925 Оп. 8. Од. зб. 46. Арк. 24 зв. **30.** *Зінченко А.* Цит. праця.

С. 101. **31. ЦДАВО** України. Протоколи засідань та статут Подільської крайової церковної ради. 7 березня – 29 листопада 1924 р. Ф.П. 3984. Оп. 3. Од. зб. 190. Арк. 2. **32. ДАВО**. Протоколи засідань Подільської крайової церковної Ради. 28 березня – 15 грудня 1924 р. Ф. П. Р-197 – Оп. 5. Од. зб. 52. Арк. 61-61 зв. **33. ЦДАВО** України. Доповідь уповноваженого Запорізької церкви про єпископа Пивоварова. 1922 р. Ф.П. 3984. Оп. 1. Од. зб. 497. Арк. 1. **34. ДАВО**. Протоколи засідань Подільської крайової церковної Ради. 28 березня – 15 грудня 1924 р. Ф. П. Р-197 – Оп. 5. Од. зб. 52. Арк. 53. **35. ЦДАВО** України. Протоколи засідань Брацлавсько-Немирівської округової церковної ради. 18 листопада 1925 р. – 1 січня 1926 р. Ф.П. 3984. Оп. 3. Од. зб. 291. Арк. 1. **36. ДАВО**. Листування з адмінвідділом Народного Комісаріату внутрішніх справ про членів культу та реєстрацію членів релігійних громад. 24 грудня 1926 р. – 15 грудня 1927 р. Ф. П. Р-196. Оп. 1. Од. зб. 1389. Арк. 1-2. **37. ЦДАВО** України. Протоколи засідань Брацлавсько-Немирівської округової церковної ради. 18 листопада 1925 р. – 1 січня 1926 р. Ф.П. 3984. Оп. 3. Од. зб. 291. Арк. 11. **38. ДАВО**. Матеріали про релігійні товариства округи (циркуляри, анкети, списки, листування). 15 січня – 30 грудня 1926 р. Ф. П. - Р-196. Оп. 4. Од. зб. 33. Арк. 46. **39. ДАВО**. Матеріали про релігійні товариства округи (циркуляри, анкети, списки, листування). 15 січня – 30 грудня 1926 р. Ф. П. Р-196. Оп. 4. Од. зб. 33. Арк. 49. **40. Зінченко А.** Цит. праця. С. 102. **41. ДАВО**. Листування з адмінвідділом Народного Комісаріату внутрішніх справ про членів культу та реєстрацію членів релігійних громад. 24 грудня 1926 р. – 15 грудня 1927 р. Ф. П. Р-196. Оп. 1. Од. зб. 1389. Арк. 125. **42. ДАВО**. Матеріали про релігійні товариства округи (циркуляри, анкети, списки, листування). 15 січня – 30 грудня 1926 р. Ф. П. Р-196. Оп. 4. Од. зб. 33. Арк. 159. **43.** Там само. **44. ДАВО**. Матеріали релігійних громад (протоколи, відомості персонального обліку, листування та ін.). 1 січня – 31 грудня 1927 р. Ф. П. Р-196. Оп. 4. Од. зб. 50. Арк. 1-178. **45. Зінченко А.** Цит. праця. С. 104. **46. ДАВО**. Матеріали Округової Церковної Ради м. Вінниці (протокол, листування). 24 жовтня 1927 р. – 20 травня 1928 р. Ф. П. Р-196. Оп. 1. Од. зб. 2355. Арк. 13.

Dobizha Vasyly, Kolesnik Alexander. Peculiarities of relations of the DPU of USSR with the orthodox church on the Season

The article analyzes and highlights the history of relations between the Russian Orthodox Church (ROC) and the supreme party-state leadership and the local executive apparatus of the USSR.

We analyzed the policy of the Soviet leadership towards the cultural and religious values in Podillya region. We identified the means of struggle between the Soviet regime and the Orthodox church. We expanded the policy of the totalitarian administration, the neglect of the historical, cultural and national traditions. We studied the periods of the Soviet anti-religious campaign. We characterized the methods of the destruction of the monuments of the religious significance. We analyzed the forms of the mass repression against the clergy and the religious people.

As far as Ukraine gained its independence the issues of church history in 1920s, and therefore the church - state relations, took a great part among the priority areas of Ukrainian scientists' research.

The purposeful and systematic implementation of the anti-religious policy of the Soviet power in Ukraine began after the Civil War. In 20 - 30's of the XX century the political terror in the USSR destroyed thousands of priests and churches, which formed the basis of human spirituality. The Podilsky region was not an exception and hundreds of churches were devastated, destroyed, or in the best case were turned into warehouses, stables, gyms or other household buildings.

It should be mentioned that in the struggle with the Orthodox Church, the Soviet authorities used a variety of means. It was not only the anti-Church propaganda, like "UAOC - a political fortress of Petliura support", but also the prohibitive taxes and so on. The authorities practiced the direct interference in church affairs, harassment of religious communities, direct robbery of church relics and more. The particular hostility to the church was due to the fact that the government observed it as the distribution centers of "religious intoxication". The government was frightened by an unbroken spirit of the national church that could awaken the national consciousness of the Ukrainian people. Destroying the Ukrainian church the authorities were destroying a national and cultural identity of the people of Ukraine, clearing and releasing the basis for the new "socialist" way of thinking. At Lenins direction the church had to be eliminated as the main political opponent without any material resources, that's why there began the company aimed at the withdrawal of a church property.

At the beginning of the second anti-religious period the authorities started to speak more openly against the church and maintained the deformation and destruction of a church property. However, the "final assault" of the church was started in 1929 and it reached its high point in late 1929 - the first months of 1930.

The documents stored in the State Archives of Vinnytsia region indicate an active anti-religious work of the party and Komsomol organizations in cooperation with the “Atheists union” and trade unions.

During this atheistic anti-religious campaign there were used conversations at the enterprises, mass parties in clubs, schools, mass anti-religious work of art in the country.

Such an illogical destruction of the cultural monuments and works of art caused the anxiety and frustration of many employees of cultural institutions. But it was difficult to struggle against the Soviet authorities’ implementation of the communist way of life.

It should be mentioned that it deals not only with material or moral losses, destruction of the Church buildings that have a historical, architectural or religious value, but also with a radical change of ideological orientation, systematic and deliberate destruction of the spiritual world of Podillya region, its traditions and beliefs.

Keywords: pogorelktivshchyna, orthodoxy, split, struggle, metropolitan, church.

УДК 421.01

М. П. КРАСКОВСЬКА

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИТОКИ І СУЧАСНИЙ СТАН

Аналізується низка негативних явищ, притаманних політичній свідомості сучасного українського суспільства, відслідковується їхня генеза і зумовленість, з одного боку, самою історичною долею українського народу, а, з іншого, - революційними тенденціями сучасного розвитку, як українського соціуму, так і світового співтовариства в цілому.

© *КРАСКОВСЬКА Маргарита Петрівна* – кандидат філософських наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури